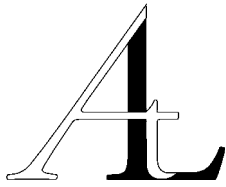


I S S N 1 3 9 2 - 7 3 7 X
e-I S S N 2 6 6 9 - 2 4 4 9

Archivum Lithuanicum 24



KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO
VILNIAUS UNIVERSITETAS
VILNIAUS UNIVERSITETO ŠIAULIŲ AKADEMIJA
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ARCHIVUM *Lithuanicum* 24

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIUS 2022

Redaktorių kolegija / Editorial Board:

PROF. HABIL. DR. *Giedrius Subačius* (filologija / philology),
(vyriausiasis redaktorius / editor),
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO,
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Birutė Triškaitė* (filologija / philology),
(vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja / associate editor),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

HABIL. DR. *Ona Aleknavičienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Roma Bončkutė* (filologija / philology),
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Pietro U. Dini* (kalbotyra / linguistics),
UNIVERSITÀ DI PISA

PROF. HABIL. DR. *Jolanta Gelumbeckaitė* (kalbotyra / linguistics),
JOHANN WOLFGANG GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN

DR. *Reda Griškaitė* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DOC. DR. *Birutė Kabašinskaitė* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Bronius Maskuliūnas* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETO ŠIAULIŲ AKADEMIJA

PROF. DR. *Jurgis Pakerys* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Rūta Petrauskaitė* (filologija / philology),
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, KAUNAS

HABIL. DR. *Christiane Schiller* (kalbotyra / linguistics),
HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN

HABIL. DR. *Darius Staliūnas* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Mindaugas Šinkūnas* (kalbotyra / linguistics),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Aurelija Tamošiūnaitė* (filologija / philology),
JOHANNES GUTENBERG-UNIVERSITÄT MAINZ

PROF. HABIL. DR. *Pēteris Vanags* (kalbotyra / linguistics),
LATVIJAS UNIVERSITĀTE, RĪGA,
STOCKHOLMS UNIVERSITET

DR. *Jurgita Venckienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Wiesław Wydra* (filologija / philology,
knygos istorija / book history),
UNIwersytet Adama Mickiewicza, POZNAŃ

Turiny (Contents)

Straipsniai (Articles)

Paulius V. Subačius

Tekstas kaip gyvatvorė o 9

Simon Fries

Über die Variation *būtų - būt* und
mūsų, jūsų - mūs, jūs bei Christian Donelaitis o 27

Ona Aleknavičienė

Lietuvių kalba kaip kalbos politikos objektas Prūsijos Karalystėje:
XVIII a. pradžios diskursas o 57

Birutė Kabašinskaitė

Rytų, vidurio ir Mažosios Lietuvos raštijos sandūros
1863, 1865 m. reformatų religinės didaktikos knygelėse o 103

Giedrius Subačius

Simono Daukanto 1846-ųjų *Pasakų Fedro* rankraščio ir spaudinio ortografija o 131

Jurgita Venckienė

Kazimiero Jauniaus marginalijos
Jono Jablonskio *Lietuviškos kalbos gramatikoje* (1901) o 187

Beata Bednarek

„Witaj, Ojczyzno!” – akcenty litewskie w lirykach
Franciszka Dionizego Książnina zawartych w Rękopisie Puławskim o 217

Publikacijos (Publications)

Sondra Rankelienė

Teodoro Narbuto asmeninės bibliotekos fragmentas
Vilniaus universiteto bibliotekoje: nuosavybės ženklai, viršeliai
ir marginalijos kaip savininko asmenybės bruožų atskleidimo įrankis o 239

Reda Griškaitė

Motiejaus Valančiaus sudarytas retų lietuviškų knygų sąrašas o 319

Recenzijos (Reviews)

Aurelija Tamošiūnaitė

Recenzuojama: Tomasz Kamusella, *Words in Space and Time.*

Historical Atlas of Language Politics in Modern Central Europe, 2021 ○ 365

Rima Cicėnienė

Recenzuojama: Ilja Lemeškinas = Il'ja Lemeškin, *Pranciškaus Skorinos*

portretas 1522–2022 = Portrait de Francisk Skorina 1522–2022, 2022 ○ 373

Darius Staliūnas

Recenzuojama: Viktorija Šeina, *Savas svetimas dainius. Adamas Mickiewiczius*
lietuvių literatūros kanone (1883–1940), 2021 ○ 385

Roma Bončkutė

Recenzuojama: Dalia Jakaitė (sud., įv. str. ir koment.)

Ko mums šiandien trūksta? Povilo Višinskio publicistika, 2020 ○ 391

Jolita Mulevičiūtė

Recenzuojama: Diana Streikuvienė (sud., tekstų autorė)

Jonas Kazimieras Vilčinskis. Vilniaus albumas =

Jan Kazimierz Wilczyński. The Vilnius Album, 2021 ○ 399

Diskusijos, apžvalgos, pastabos (Discussions, Surveys, Notes)

Roma Bončkutė

Konferencija „Jaunsvirlaukio akademija“, skirta S. Daukanto

229-osioms gimimo metinėms: Jelgava ir Jaunsvirlaukis ○ 409

Paulius V. Subačius
Vilniaus universitetas

Tekstas kaip gyvatvorė

Tekstas¹ – kas jis ir koks jis – tai nuolatinė tekstologų apmąstymų bei diskusijų tema, žinoma, rūpinti kur kas platesniam humanitarų ratui. Nuo paskutiniųjų XX a. metų kartais skiriama net speciali disciplina – teksto teorija, dargi su pretenzija būti „pirmaujančia“, grindžiančia kitas². Per pastarąjį šimtmetį radosi radikalių alternatyvų, kas laikytina tuo pačiu, o kas skirtingais tektais, kokie veiksniai lemia teksto kilmę, pobūdį ir kaitą. Kaskart plačiau komentuojamos trejopos sąveikos: pirmoji – tarp teksto iniciacijos, raidos ir perdavimo agentų, antroji – tarp teksto fiksavimo būdo, grafinės raiškos ir lingvistinio kodo, trečioji – tarp materialaus rašytinio objekto, veikalo kaip idealaus koncepto ir praeities ar šiandienos skaitytojo. Visos šios sąveikos generuoja reikšmę, todėl jų refleksija sudaro kompleksines prielaidas teksto suvokimui.

- 1 Straipsnis parengtas vykdant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamos „Valstybinės lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programos“ projektą „Tekstas kaip gyvatvorė“ (S-LIP-21-11).
- 2 Plg. knygos skyrelio antraštę „Text as Presiding Discipline“ (Greetham 1999, 14–19). Mūsų požiūriu, apie discipliną kaip kritiškai plėtojamą sampratą tam tikru klausimu spektrą pagrįsta kalbėti būtent nuo Davido C. Greethamo sintetinio veikalo *Theories of the Text* pasirodymo. Nors koncepto pradininku paprastai laikomas Rolandas Barthesas, parašęs straipsnį „La théorie du texte“ pirmojo *Encyclopædia Universalis* leidimo 15-tajam tomui (Barthes 1976, 1014–1017), tačiau dar 1923 m. škotų bibliistas Johnas Woodas Omanas *Apreiškimo Jonui* kritinio leidimo paantraštėje pavartojo *teksto teorijos* sąvoką turėdamas omenyje knygoje dėstomus principus, pagal kuriuos nustatė bei pateikė *Naujojo Testamento* dalies tekstą ir kurie išplaukia iš bendresnių tekstualumo prielaidų (Oman

1923, 2–3). Žinoma, dar senovės graikų filologijos laikais imtus formuluoti apibendrinančius teksto kritikos teiginius bei spekuliatyviuosius tekstologijos aspektus retrospektyviai galima vadinti *teksto teorija*. Atsižvelgdami į tai JAV tekstologai (iki tol pagal britišką tradiciją priskiriami bibliografams) prieš pusę šimtmečio kelioms siauresnėms šakoms (bibliografija, teksto kritika, mokslinis redagavimas, stematologija, knygos istorija, genetinė kritika) pasiūlė skėtinę *teksto mokslo* antraštę ir 1979 m. įkurtą tarptautinę akademinę organizaciją pavadino „The Society for Textual Scholarship“. Tiesa, alternatyviai funkcionuoja *teksto studijų* (angl. *textual studies*) terminas (žr. Williams, Abbot 2009; Byron 2021), tačiau teorinį ir taikomąjį lygmenis turintis tarpdalykinis *textual scholarship* bei jo analogai kitomis kalbomis (ypač it. *scienze del testo*) sėkmingai įsitvirtino akademinėje nomenklatūroje (Greetham 1994; Fraistat, Flanders 2013).

Savo ruožtu, teksto nusakymų, taip pat su jais sąveikaujančių *veikalo* ir *šaltinio*³ apibūdinimų įvairovė yra be galo didelė, jų tikslinimas – nesibaigiantis. Konkretus tekstas, net jį suvokiant materialiai, tapatinant su žmogaus (žmonių) valios akto įdaiktinimu (t. y. neskiriant nuo šaltinio), turi neapčiuopiamumo dimensiją. O tekstas bendroju atveju, kaip ir bet kokioms konceptualizavimo pastangoms taikinis, yra abstraktas.

Abstraktais prasmingai operuojame, viena vertus, artikuliuodami jų skirtis, priešpriešas, niuansus. Antra vertus, pasitelkiame analogijas ir paraboles kaip vaizduotę įaštrinanti ir drauge spekuliaciją prie juslinio patyrimo priartinanti minties judesį. Tai du iš kelių būdų, kuriais kuriama bei plėtojasi intelektualioji kalba. Pirmojo būdo dažniausias lingvistinis atitikmuo – derivacinė žodžių daryba, kurią pasitelkę turime, pavyzdžiui, *hipertekstą*, *(inter)tekstualumą*⁴, *tekstualizavimą*, *(trans)tekstinį*, *tekstūrą*⁵. Antrosis būdas apima semantines operacijas, pirmiausia transsemantizaciją⁶ ir žodžių perkėlimą į kitą vartosenos lauką drauge suteikiant jiems naujas sintagminio junglumo galimybes. Pastarasis minties judesys atliekamas ne tik tuomet, kai objektų klasei ar reiškiniui pagal tolimą analogiją priskiriama leksema, turėjusi kitonišką denotaciją (taip humanitarai iš chemijos pasiskolino *izotopiją*, o iš biologijos – *rizomą*). Vaizduotę bei juslinį patyrimą sintetinant gali reikšiasi ir tuomet, kai įdiegiami nauji jau įsitvirtinusio abstrakto atributiniai bei predikatiniai ryšiai, jis pradedamas vartoti kitose kolokacijose. Turime galvoje vaizdinius, kurie teksto prigimtį ir konstitujančias savybes atskleidžia dėl panašybių tarp skirtingų patirties sričių išvelgimo, sistemingo sugretinimo, t. y. pasiūlydami konceptualiąsias metaforas⁷, o drauge – ir naujus mąstymo apie tekstą būdus.

3 Van Hulle, Shillingsburg 2015, 27. Tekstologinių sąvokų triadoje greta *teksto* ir *veikalo* (jei grožinės literatūros kontekstas – *kūrinio*) daugelyje Europos kalbų vartojamas *dokumento* terminas (plg. Dillen 2022) mums neatrodo parankus dėl teisinių bei administracinių implikacijų, formalaus turinio semantikos, su kuria žodis lietuviškoje vartosenoje yra sutapęs; priešingai, istorikų dėka lengvai suvokiama, kad *šaltiniai* gali būti labai įvairūs ką nors užfiksuojantys ir perteikiantys materialūs objektai.

4 Paradoksalu, kad Julios Kristevos pasiūlytas terminas *intertekstualumas* reiškia tiesiog santykį, sąveiką, paties įvairiausio pobūdžio dialogą tarp tekstų, o nepriešdėlinis *tekstualumas* – kur kas spekuliatyvesnė sąvoka, „nurodanti sudėtingą rinkinį požymių, kuriuos turi turėti tekstai, idant būtų laikomi tekstais. Tekstualumas yra savybė, kurią sudėtinis kalbinis objektas įgyja, kai atspindi tam tikrus socialinius ir komunikacinius sąlygotumus“ („Textuality refers to the complex set of features

that texts must have to be considered texts. Textuality is a property that a complex linguistic object assumes when it reflects certain social and communicative constraints“, Neubert, Shreve 1992, 69–70; čia ir toliau, jei kitaip nenurodyta, vertimai mūsų – P. V. S.). Taigi tekstualumo konceptas išplaukia iš teksto teorinio koncepto (arba atvirkščiai).

5 Kaip literatūrologinis terminas pradėtas vartoti Naujosios kritikos mokyklos stilistiniams (neparafrazuojamiems) teksto aspektams apibūdinti (Baldick 1990, 224).

6 Sąvoką Angelė Kaulakienė yra pavartojusi apibūdinti terminų kūrimo atvejui, kai perimami „gretimų sričių terminai“, kurių kiti kalbininkai vadina *transterminizacija* (Kaulakienė 2001, 28).

7 Kognityvinės lingvistikos lauke plėtojama teorija skiria lingvistines ir konceptualiąsias metaforas; pastarosios yra ne raiškos, o „mąstymo lygmens dalykas“ (Šeškauskienė 2012, 67), jas šios krypties tyrėjai traktuoja „ne kaip tiesiog dekoratyvinę

1. TEKSTAS IR HUMANITARINIŲ ORIENTACIJŲ SPEKTRAS. Ankstyviausia konceptualioji teksto metafora slypi pačiame lotyniškame žodyje *textus*. Tik reikia paklausti atvirksiškai nei įprasta: ne kokia jo etimologija (lot. *textus* 'tinklas', 'audinys' sietinas su gr. *τίκτω* 'gimdyti', 'gaminti' bei *τέχνη* 'menas', 'amatas', 'gebėjimas'⁸), bet koks galvojimo ir išsivaizdavimo būdas lėmė, kad veikalo reikšmių įvairovei bei fiksavimo sistemai nusakyti pasirinkta metafora, sutelkianti ir meistriško produkavimo, ir tvarios, tačiau lanksčios sampynos semantiką. Dera suvokti, koks didelis abstrahavimo žingsnis skiria konceptualiosios metaforos įdiegimo nulėmtą sistemingą *textus* 'tekstas' vartoseną Viduramžių intelektualiojoje bendruomenėje⁹ nuo pavienių figūratyvių Cicerono („epistulas vero quotidianis verbis texere solemus“, *Epistulae ad familiares* IX, 21) ar Kvintilijano („verba eadem qua compositione vel in textu jungantur“, *De institutione oratoria* IX, 4) posakių. Beveik visos Europos kalbos¹⁰, įskaitant šiuolaikinę turkų, žodį iš lotynų perėmė būtent šia modernia reikšme. Pagrįsta manyti, kad kasdienėje vartosenoje, kurioje tai dažnà, profesinėms sąvokoms nepriskiriama leksema, perkeltinė jos kilmė nėra aktualizuojama, tačiau humanitarai dar studijų pradžioje sužino etimologinę sąsają, todėl, pasitelkdami *tekstą* kaip terminą, apie šio abstrakto denotatą mąsto metaforinio impulso suponuotos semantikos lauke.

Prieš pereidami prie kitų teksto vaizdinių, trumpai apžvelkime universalesniam požiūriui dažnai kliudžiusį praktinių interesų lauką, kuriame gerokai išsiskirdavo nuomonės, ar tekstu domimasi kaip veikalo ar kaip (būtosios istorinės, kalbinės, kultūrinės) tikrovės¹¹ reprezentantu. Nors mokslinių leidimų rengėjai paprastai rėmėsi tais pačiais specialiaisiais (paleografiniais, lingvistiniais ir kt.) analizės metodais, tačiau nesutapo požiūriai į autorystę, publikavimo tikslus ir formas. Antai romantiškos pasaulėžiūros veikiamais literatūros tyrėjams autografas pirmiausia buvo „vienatinio genijaus“ („Solitary Genius“¹²) apraiška – kūrinys, kurį dera kuo grynesniu poetiniu pavidalu perduoti skaitytojams. Istorikai siekė prasibrauti pro senovinių daiktinių bei kalbinių ypatybių tankmę, idant atsiskleistų šaltinių perduodama, bet drauge šiuolaikiniam žinojimui tų šaltinių istorinio savitumo užstota tikrovė¹³. Pergamentas, popierius, iluminacijos, rašmenys ir net žodžiai konservatyviems istorijos tyrėjams pirmiausia rūpėjo dėl to, ką medijuoja. Todėl neretame archeografų reng-

kalbos priemonę, bet kaip konceptualų įrankį tikrovei struktūruoti, pertvarkyti ir net kurti“ („not simply as an ornamental device in language but as a conceptual tool for structuring, restructuring and even creating reality“, Kövecses 2016, 13).

8 Scholes 1992, 142–143.

9 Nuoseklios vartosenos šia reikšme pavyzdžiai fiksuojami nuo ~IV a., įsigali VIII a. (plg. Du Cange 1887, 091b).

10 Išimtytis yra naujosios graikų *κείμενο*, perimtas iš senovės graikų *κείμενον*, slovėnų kalba, tačiau joje greta *besedilo* (plg. *beseda* 'žodis') vartojamas ir tarptautinis *tekst*, bei

vengrų žodis *szöveg* – puristinės kalbos reformos naujadaras, sukurtas (sic!) kaip lotyniškos metaforinės vartosenos analogas iš veiksmažodžio *sző* 'austi' šaknies ir daiktavardinės priesagos.

11 Šiuo atveju paliksime nuošalyje metafizinės tikrovės reprezentaciją, rūpinčią tradiciniams bibliotekams.

12 Stillinger 1991, vi.

13 Ja laikomi praeities įvykiai, socialiniai ekonominiai santykiai, valstybinės ir karinės struktūros, moralės ir teisės normos, religinės, politinės ir estetiškos idėjos.

tame leidime rasime paaiškinta, esą kai kurios originalo savybės redukuojamos kaip neesminės turiniui suvokti. Ar, greičiau, jos eliminuojamos net kaip trukdančios – tarsi luoba, žievė, kevalas – atverti istorijos branduolį, faktų ar vertinimų minkštima. Lingvistai buvo kur kas atidesni autentiškam užrašui, tačiau kai kuriais atvejais naudojosi šaltiniu tik kaip kalbos faktų kasykla, todėl ignoravo kitus aspektus.

Anglosaksų akademinėje terpėje dalies alternatyvių pozicijų istorinis suartėjimas įvyko 2015 m. *The Association for Documentary Editing*, kuri yra afilijuota Amerikos istorikų asociacijos narė, ir *The Society for Textual Scholarship* jungtinėje konferencijoje Nebraskos–Lincolno universitete¹⁴. Joje istorikai ir filologai pasijuto sutariantys dėl kelių dalykų, kuriuos čia trumpai paminėsime:

- Tekstas visuomet yra problema, o jo nestabilumas – universalija, „ne visos varijuojančios formos yra klaidos“ („not all variant forms are errors“)¹⁵. Todėl pastanga tekstą sustingdyti, paversti kanoniniu, definityviu yra saviapgaulė, kad ir kokiais – estetiniais ar sociokultūriniais – sumetimais tai būtų daroma. Moksliniuose leidimuose derėtų vengti orientacijos į vieną galutinę teksto versiją.
- Savo ruožtu, sekant priešingos krypties vektoriumi, konceptualiai suabejota pastangomis rekonstrukciškai prisiskverbti į nuorašais perduotų veikalų pradinę ar bent ankstyvą raidos stadiją kaip užbaigtą vientisą tekstą, nes jų ištaka, tikėtina, panašiai kaip ir vėlesnė būklė, buvo dinamiška, neapibrėžta.
- Kiekvienas iš mokslinių leidimų tėra interpretacija ir darbinė hipotezė, o ne pavyzdinis veikalo perteikimas ar šaltinio (jei tai dokumentinis leidimas) reprodukcija. Pasak šmaikščios vieno iš genetinės kritikos autoritetų Danielio Ferrero frazės, „kaip receptas nėra maistas, taip rankraštis nėra tekstas literatūros teksto prasme“ („Le manuscrit n'est pas davantage un texte, au sens de texte littéraire, qu'une recette de cuisine n'est un aliment“)¹⁶.
- Tyrėjo mentaliniai sprendimai ir veiksmai, kuriais iš rankraščio ištraukiamas tekstas, tegali būti patikimi ne aukštesniu laipsniu nei nuostatos, grindžiančios teorinį teksto konceptą, kuris neišvengiamai atsiduria dėmesio centre.

Nors kontinentinėje Europoje kur kas didesnė veikalų chronologinė įvairovė ir tyrimo priegū dispersija, tačiau skirtingų humanitarinių kryptių inicijuota teksto sampratos kritinė revizija sukūrė bendrą polemikos erdvę. Joje ryškus redakcinių prielaidų, taikomų skirtingo pobūdžio veikalams, ar greičiau abejonių, keliamų skirtinguose mokslinių leidimų projektuose, supanašėjimas, kurį ypač skatina skaitmeninės humanitarikos plėtra.

Galima identifikuoti dvi sąveikaujančias, bet spekuliatyviai atidalijamas teksto šiuolaikinio konceptualizavimo ašis. Vienoje jų reflektuojamas principinis tyrėjo santykis su tekstu, sau keliami tikslai teksto akivaizdoje, sakytume, išorinė veiksmena teksto atžvilgiu. Kitaip tariant, apmąstoma ne kas yra tekstas, kokie būtinieji teksto požymiai, o greičiau funkciškai klausiami: tekstas – kam? kodėl? iš kur? Autoritetai dabar skiria šešias tekstologinio žvilgsnio kryptis: daiktinę, priežastinę, laikinę, genetinę,

¹⁴ Plg. Schulze, 2016.

¹⁶ Ferrer 2011, 43.

¹⁵ Shillingsburg 2017, 167.

atlikinė ir estetinė¹⁷, – kurios iškelia kurio nors vieno iš esminių teksto (re)produkavimo veiksmų santykinę svarbą ir, savo ruožtu, argumentų, kuriais grindžiama mokslinių leidimų rengimo strategija, hierarchija. Pirmoji, *daiktinė* (dar sakoma: *medžiaginė, dokumentavimo*), kryptis siekia leidimais tvarkingai archyvuoti išlikusius rašytinius šaltinius, ypač jų išsaugojimo tikslu. Antroji, *priežastinė*, susitelkia į teksto radimosi ir kaitos kauzalumą, suprantamą kaip identifikavimą veikėjų (sociologiškai – agentų), kurių dėka turime būtent tokį tekstą ir tokius jo taisymus bei sklaidos formas. Greta dėmesio autoriui ar akto davėjui prie agentų priskiriama didelė sąveikavusių asmenų ir institucijų įvairovė. Trečiajai, *laikinei*, kryptiai svarbiausia, kada tekstas radosi bei kokiais etapais keitėsi. Ji fiksuoja arba užbaigtumo stadijų momentus, arba diachroninės raidos pėdsakus. Ketvirtoji, *genetinė*, žvelgia į tekstą kaip specialios rūšies išradimą, atsiskleidžiantį taikant kūrybinio proceso rekonstrukciją. Penktoji kryptis ieško liudijimų, kaip tekstas (buvo ir yra) *atliekamas*, įtraukdama į atlikimo sampratą ne tik viešą vartoseną, pavyzdžiui, dramos vaidinimą ar teismo nuosprendį taikant kodekso kanoną, bet ir privatų skaitymą. Šeštoji, *estetinė* (kartais tapatinama su komercine), kryptis klausia, kaip tekstas gali būti pagerintas, idant labiau atitektų autoriaus ar bendruomeninius norus ir kintančius adresatų (savo ruožtu, juos aptarnaujančių verslo subjektų) poreikius bei interesus. Svarbu pabrėžti, kad šios priegios neeliminuoja viena kitos, konkrečiame tyrime ir leidime gali sugyventi visos ar bent kelios, tačiau pagal jas prioritetizuojami sprendimų dėl alternatyvų motyvai – pavyzdžiui, ar pagrindiniu tekstu laikyti statuto senesnio nuorašo tekstą (chronologijos kriterijus), ar naujesnio, bet atlikto autoritetingos institucijos užsakymu (agento kriterijus).

Kitoje konceptualizavimo ašyje konkuruoja ontologiniai teksto vaizdiniai. Kitaip tariant, bandoma kuo taikliau apibūdinti, kokia teksto esmė, kuo tekstas ypatingas ir skiriasi nuo kitų antropologinių fenomenų. Įtikinamas abstrahavimas, kas tekstą daro tekstu, koks ribinis jo integralumo laipsnis, kitaip pasakius, kada skirtumas tarp fiksacijų nebeleidžia jų laikyti to paties teksto iteracija, lemia mokslinio redaktoriaus *modus operandi*. Teksto ontologija, kurios humanitarinė prigimtis priešinasi formaliems apibrėžimams, sėkmingiau atskleidžiama minėtomis konceptualiosiomis metaforomis, o jos, savo ruožtu, leidžia diferencijuoti teorines kryptis – „skirtingos mokslinės priegios priklauso nuo skirtingų metaforinių sampratų“ („different scientific approaches rely on different metaphorical concepts“)¹⁸. Sistemišku panašumų tarp dviejų patirties sričių rinkiniu¹⁹ motyvuotas metaforinis nusakymas yra ne tik laki išvalga, bet ir modeliavimo būdas, nes dirbant su rankraščiais ar panašaus sudėtingumo rašytiniais objektais duomenų labai daug, o procesą veikusieji faktoriai pernelyg kompleksiški, idant būtų įmanu juos tiesiogiai suvokti²⁰. Į juslėms prieinamą tikrovę apeliuojanti metafora, pasitelkta abstraktui *tekstas* apčiuopti (būdinga „konceptualizuoti kognityviškai sunkiau pasiekiamas sritis lengviau prieinamų sričių kalba“ [„to conceptualize the cognitively less easily accessible domains in terms of the more easily accessible ones“])²¹ ir tapusi galvojimo modeliu, leidžia daugialypiuose tekstų radimosi ir kaitos procesuose atpažinti bendruosius principus neredukuojant straipsnio pradžioje minėtų sąveikų iki

17 Van Hulle, Shillingsburg 2015, 28.

18 Johnson 2008, 44.

19 Kövecses 2016, 14.

20 Van Hulle 2022, 76.

21 Kövecses 2020, 5.

elementarių schemų. Kadangi kasdieniškoje kalboje vartojamas konceptualiąsias metaforas pagimdė bendražmogiškoms patirtimis grindžiami sugretinimai, daugelis jų yra potencialiai universalios, kitos – plačiai paplitusios ir tik dalis – būdingos specifinei kultūrai²². Galima daryti prielaidą, kad ir akademiniais tikslais konstruojami metaforiniai konceptai, būdami suvoktomis panašybėmis, kurios grindžiamos tarpsritinėmis sąsajomis su mūsų patirtimi²³, yra mažai priklausomi nuo konkrečios kalbos, lengvai išverčiami, funkcionuojantys greičiau mentalinėje nei manifestacinėje plotmėje.

2. TEKSTO METAFORINIO MODELIAVIMO VEKTORIAI. Meistriškai sumegzto tinklo vaizdinys, tapęs teksto abstrakcijos pribuvėja, sąsajingumą ir tai, kad funkciją lemia elementų jungtys, ilgam įtvirtino pačioje teksto teorinės sampratos šerdyje. Apie tekstą ir iki šiol dažnai pamąstoma tekstilės kategorijomis. Identifikuojant jau-tekstą ir teksto kokybę vyrauja glaudžiūs sampynos kriterijus, analizei pasitelkiami sluoksnio, gijos, mazgo, o negatyviai kritikai – suveltumo apibūdinimai. Ši konceptualioji metafora buvo reformuota XX a. viduryje, kai intensyvus pososiūrinis mąstymas apie natūraliųjų kalbų ypatumus ir semiozės idėja paskatino lankstų audinį pamatyti kaip griežtą struktūrą. Nors sintaksė visuomet suvokta kaip konstravimo atvejis, o dar Ciceronas rašė „Paulus in medio foro basilicam iam paene texerat“ (*Epistulae ad Atticum* IV, 17), tačiau kalbiniam tekstui konstrukcijos, statybos, pastato kaip stabilaus vienetinio darinio analogija imta taikyti ir literatūros kūrinio *architektonikos* sąvoka²⁴ paplito tik drauge su struktūralizmu. Hermetiškos teksto struktūros, primenančios mūrą ar net tvarkingą karių rikiuotę, paveikslas bene ryškiausiai iškyla skaitant autoritetingo šveicarų germanisto Hanso Zellerio darbus. Jis diegė rigoristinę nuostatą, kad bet kurio tekstinio elemento ar jo pozicijos sekoje kaita reiškia visos struktūros transformaciją ir teksto identiteto praradimą²⁵. Koncepto kritikai teigė, kad kai *konstrukcija* „taikoma sakiniui arba tekstui, ji neišvengiamai įrėmina ir įkalina mūsų mąstymą apie kalbą ir tekstą“²⁶. Tekstologų akimis, didžiausia struktūralistinių vaizdinių yda buvo užsklendimo nuo konteksto, savipakankamumo ir sustingdymo implikacija.

Bent jau pastarajai oponuoja samprata, akcentuojanti teksto radimosi dinamiką ir sociokultūrinio funkcionavimo nepastovumą, kurio akivaizdoje bet kokia formali prieiga tampa apskritai menkai apginama²⁷ ir kuriam nepriklausomai vieni nuo kitų pran-

22 Yu 2008, 248.

23 Massey, Ehrensberger-Dow 2017, 176.

24 Teksto semantikos ir raiškos sąveikos struktūriniam principui nusakyti šią sąvoką literatūros terminų žodynai įtraukė tik XX a. 9-ame dešimtmetyje (Baldick 1990, 17) ir tai toli gražu ne visi; vidinės literatūros kūrinio darnos, jo elementų autentiško integralaus ryšio apibūdinimui terminą *architektonika* pirmą kartą ėmė nuosekliai vartoti Michailas Bachtinas XX a. 3-iaame dešimtmetyje (Bachtin 2002, 89), perimdamas ir savaip interpretuodamas

Imanuelio Kanto *Grynojo proto kritikoje* pasitelktą „architektoninės vienovės“ konceptualiąją metaforą (Bialostosky 2006, 356); iki tol *architektūros* terminas literatūros kritikoje yra šen ten šmėkštelėjęs tik figūratyviai.

25 Plg. Zeller 1995, 106. Be kita ko, toks teksto supratimas labai apribojo tekstologo kompetenciją kai kuriais atvejais tepaliekant jam korektūros prievaizdo vaidmenį.

26 Lecercle 2009, 197.

27 Cohen 1997, xxiii.

cūzų ir amerikiečių mokslininkai pasiūlė artimus vandens, tėkmės, krioklio vaizdinius. Teoretikai iš genetinės kritikos stovyklos lygino teksto endogenezę su upe, o egzogenezę – su jos intakais²⁸ arba siūlė analogiją, kad išspausdinimas yra tas momentas, kai besiliejęs it skystis tekstas transformuojasi į stabilų – kietą it ledą – pavidalą²⁹. Iš kelių panašių vaizdinių labiausiai įsigalėjo Johno Bryanto knygos antraštei pasirinktas *Takus tekstas* („The Fluid Text“)³⁰, kurio sklaidą liudija išvestinė *tekstinio takumo* samprata („Textual Fluidity“)³¹. Panašų aspektą kaip esminį teksto ontologijai konceptualizuoja formalesnis, iš abstraktų sąveikos konstruojamas vėlgi antraštinis Sally Bushell apibūdinimas *Tekstas kaip procesas* („Text as Process“)³². Chrestomatine jau tapusi Jerome'o McGanno sąvoka *tekstinė būklė* („The Textual Condition“) pirmiausia yra skirta sociokultūrinių veiksnių ir, savo ruožtu, teksto materializacijos formų neišvengiamai bei nesustabdomai kaitai konstatuoti. *Būklės* labilumas drauge esmingai sustiprina paties teksto nestabilumo prielaidą³³, priešingą struktūralistiniam veikalo raidos momentų išgryninimui iki teksto kaip nuo išorės izoliuoto, tarsi hibernuoto unikumo.

Teksto organinio augimo samprata ir ją vizualiai sukonkretinančios teksto kaip augalo ar medžio metaforos radosi XVIII ir XIX a. sankirtoje Vokietijoje. Jų rutuliojimui buvo svarbi ankstyvoji, iš estetinės ir filosofinės plotmės į psichologinę mokyklą dar netransformuota geštalto idėja³⁴, jog sudėtingas iš elementų sudarytas fenomenas yra reikšmingesnis nei patys elementai, jog tokio fenomeno, šiuo atveju – teksto, neįmanu sėkmingai interpretuoti vien jo pavienių detalių analizės pagrindu, reikia matyti tiek galutinio rezultato, tiek į jį vedusių raidos etapų visumą. Teksto genetinio kismo, kūrybinės plėtotės panašumo į vegetacinį ciklą išvalga yra konceptuali, įvaizdina specifinę humanitarinę prielaidą, todėl jos nedera tapatinti su renesansinėmis kur kas bendresnio pobūdžio augalinėmis metaforomis, kurios literatūros atveju bylojo apie eilėraščius kaip gėles³⁵, arba vėlesnėmis romantikų vizijomis, esą skaitytojas klaidinamas kūrinio *tankmėje*. (Iki šiol kritikų ištaroje galima rasti frazė „žodžių brūzgynai“³⁶.) „Stulbina, koku dideliu mastu [Samuelio Tayloro] Coleridge'o literatūros kritika yra reiškiamą sąvokomis, kurios metaforiškos meno ir pažodinės augalo atžvilgiu“ („it is astonishing how much of Coleridge's criticism is couched in terms which are metaphorical for art and literal for a plant“)³⁷, tačiau tie *Biographia Literaria* apibūdinimai – situaciniai, skirti konkrečių kūrinių poetinėms savybėms ar pavieniams kūrybiniais aktams nusakyti.

Tiesą pasakius, rašto kultūroje augalinė semantika buvo nepamainoma nuo senų senovės – ar integruota rašymo medžiagos materialume kaip papiruso ritinėlio gamtinė ištaka, ar slypinti įvardijime *folium / leaf / lapas* kaip tiesmukas analoginis pa-

28 Cavaillès 2007.

29 De Biasi 1996, 37.

30 Bryant 2002.

31 Lundhaug, Lied 2017, 1.

32 Bushell 2009.

33 McGann 1991, 82.

34 Taip teigė Katrin Henzel pranešime „Fragmentism versus perfectibility: organic concepts of text around 1800 and their im-

pact on German textual scholarship“, skaitytame jungtinėje *Genesis* ir *Europos tekstologų draugijos* 17-ojoje metinėje konferencijoje *Histories of the Holograph: From Ancient to Modern Manuscripts and Beyond* Oxforde 2022-03-18.

35 Anderson 2003, 254.

36 Steiner 1995, 39.

37 Abrams 1953, 169.

vaadinimas. Leah Knight monografijoje *Of Books and Botany in Early Modern England* iliustruoja abipusę įvairiopą metaforinę sąveiką tarp knygų ir botanikos kultūros, detaliai aptaria, kad knygos dažnai įsivaizduotos kaip sodai, augalų kolekcijos, sodininkystės patirtis³⁸. Savo ruožtu, ne tokie nuoseklūs, turinio ir funkcijų įvairovę pasižymintys naminiai rankraštiniai bajorų šeimos užrašai panašėjo į nekultivuotą augaliją ir Abiejų Tautų Respublikoje vadinti *silva rerum*³⁹. Iš naujausių, postmodernių pavyzdžių bene įdomiausią sąsają pasiūlė Patricia Vieira. Pasitelkusi iliustruotiems botaniniams katalogams pavadinti XVII–XVIII a. vartotą terminą *phytographia*, ji svarsto, kaip grožinė literatūra ir ženklai, kuriuos tarsi „inskripcijas“ pasaulyje palieka augalai, drauge generuoja bendrą kultūros reikšmių sistemą⁴⁰. Gamtos antropomorfizacija ir, priešingai, žmonių veiklos bei jos vaisių (sic!) apibūdinimas gamtinėmis analogijomis yra mūsų konceptualizavimo bendrybė⁴¹, todėl dairydami modeliuojančių vaizdinių, grįžkime prie vokiečių romantizmo, kuris specifiskai apmąstė būtent teksto ontologiją.

Broliai Augustas Wilhelmas bei Friedrichas Schlegeliai ir Johannas Wolfgangas von Goethe panašiu laiku iš gamtos filosofijos į literatūrą perkėlė alternatyvias organinio vystymosi sampratas. Pirmųjų pasiūlyti nesibaigiančiam taisymui ir perdarymui atviro, *gyvo it augalas* teksto⁴² ir vešlios fragmentų bei sluoksnių sampynos kaip *arabeskos* vaizdiniai prieštaravo holistiniam Goethe's *Bildung* konceptui, suponuojančiam teksto nuoseklaus brendimo teleologiją. Tebediskutuojama, ar „finalizmas“, t. y. genezės modeliavimas taip, tarsi ji vestų prie galutinio rezultato, yra absoliučiai neišvengiamas pasitelkus organinio augimo metaforą⁴³, tačiau neabejotina, kad Goethe's idėjų veikiami tekstologai, pavyzdžiui, Friedrichas Beissneris laikėsi požiūrio, jog mokslinis leidimas turi reprezentuoti teksto genezėje slypinčią „idealią augimą“ („ideale[n] Wachstum[s]“)⁴⁴. Kitas XX a. I pusės germanistas Reinholdas Backmannas⁴⁵, kūręs teksto makrogenezės teoriją, implikuodamas gamtinio vystymosi analogiją nurodė, kad tiriant genezę dera paisyti *natūralios* veikalo plėtros eigos („den natürlichen Entwicklungsverlauf“)⁴⁶. Šiuolaikiniai tyrėjai atkreipia dėmesį, kad populiarėjantis ekologinis mąstymas suintensyvino metaforizavimą, kuris ir pabrėžia,

38 Knight 2016, 133–134.

39 Palyginkime – sakytinė kultūra, atvirkščiai, klio vėsi zoologinėmis analogijomis: skirtingų tautų folkloras, antikinė mitologija, trubadūrų tradicija poetą regėjo kaip giedantį ir laisvai skrajantį paukštį. Homero epinė formulė „sparnuoti žodžiai“ įgijo begales variacijų pačioje literatūroje, tačiau jos kritikoje liko giriamuoju apibūdinimu be konceptualizavimo perspektyvos. Paradoksalu, bet kultūros analogijos su aukštesniaisiais ir sudėtingesniais organizmais buvo „plokštesnės“, vienprasmėšesnės nei tos, kurios grįstos augalija.

40 Vieira 2015, 215–216. Kita prasme *fitografi-*

jos terminą pasitelkė lietuvių fotomenininkė Dovilė Dagienė, senuosius fotoportretus perkeltanti ant augalų lapų pasinaudodama chlorofilo atspaudų technologija.

41 Plg. Kövecses 2016, 23.

42 Plg. Stone 2005, 20–21.

43 Hurlebusch 2000, 69.

44 Nutt-Kofoth 2011, 209.

45 Originaliai teoretizavęs filologas ir austrų rašytojo Franzo Grillparzerio korpuso istorinio kritinio leidimo redaktorius iki pastarųjų metų retai minėtas tekstologiniuose debatuose – tikriausiai dėl aktyvios pronacinės veiklos karo metais.

46 Henzel 2022, 19.

ir drauge peržengia antikinės *natura vs cultura* priešstatos barjerą⁴⁷. Antai Dirkas Van Hulle įvairių literatūrinės aplinkos veiksnių ir kuriančio autoriaus sąveikos aspektus vadina *rašymo ekologijomis* („ecologies of writing“)⁴⁸.

Teksto kaip (audinio) rašto, srauto ir medžio konceptualiosios metaforos XXI a. pradžioje sėkmingai persikėlė į virtualybę – literatūros skaitmeninio kodavimo problemų aptarimą⁴⁹. Mūsų akimis, jos puikiai nusako teksto bei jo raidos ypatumų visumos poaibius, tačiau vargu ar gerai įvaizdina įtampas, kurios universaliai atpažįstamos mąstant apie tekstą. Pirmoji įtampa kyla tarp kultūrinių impulsų gimstančiam veikalui įgyti kuo artimesnę jau susiformavusiai (soneto, testamentu, kronikos) struktūrai raišką ir drauge būti individualiam, unikaliai, atlikti specifinę funkciją. Antroji – kaip viename koncepte integruoti nestabilią juodraštinę ir (bent tam tikram laikui) užšaldytą spausdintinę būklę, kurios pagal tyrėjo interpretacinio išitraukimo pobūdį laikytinos, priešingai, šalta ir karšta medijomis⁵⁰. Trečiąją įtampą kelia lingvistinių (kalbos garsus, sintagminę organizaciją perteikiančių) ir grafinių (šrifto ar braižo, išdėstymo tam tikrame plote ypatumus turinčių) ženklų, sudarančių bet kokią rašytinį tekstą, skirtingas imlumas iteracijai bei tarpusavio sąveikai, ką ir kalbėti apie kitas ženklų sistemas bei raiškas, kurios su kalbine seka sudaro simbiotinius vienius, pavyzdžiui, iliustruotas knygas. Drauge randasi ketvirtoji įtampa – kam: funkcijai ar elementų prigimčiai, – teikti pirmumą apibrėžiant, kas laikoma tekstu (koherentišku ženklų dariniu) plačiausia prasme. Pastarąją įtampą eksplikuotume klausimu, ar tiesiog patogų paraboliskai įvardyti tekstu skirtingas raiškas, materialumus, medijas, kurios manifestuoja reikšmę (gali būti interpretuojamos kaip dalyvaujančios diskurse), ar vis dėlto tarp labai skirtingų elementų ir jų sąrankų esama pamatinės bendrybės, kuri leidžia teksta laikyti paveikslą, filmą, partitūrą ir daugelį kitų kultūros produktų.

3. NAUJO KONCEPTO RACIJA. Teisindami savo gesto įžūlumą tuo, kad jis greičiau akumuliuoja ir transformuoja esamas įžvalgas nei pretenduoja į unikalumą, siūlome spekuliatyvaus eksperimento būdu išbandyti naują, mūsų žiniomis, Vakarų humanitarikoje iki šiol neekspluototą⁵¹ *teksto kaip gyvatvorės* metaforinį konceptą. Jis integruoja formalumą implikuojančius struktūrinius ir spontaniškumui atvirus organinius vaizdinius, vienakryptes teleologines ir labirintines grįžimo, neišspręstumo praktikas kaip rašymo eigos rekonstrukcijų alternatyvas. Pamėginsime toliau išskleisti, kad gretinimas su gyvatvore išryškina įtampą tarp ženklų sistemos nulemtų ir rašančiojo ketintų tekstualizacijos vektorių, tarp arabeskinio ir tikimybinio modelavimo, tarp atribojančios, distancijuojančios ir difuzinės, įgalinančios pažvelgti į kitą

47 Plg. Zapf 2009, 263–264.

48 Van Hulle 2022, 76.

49 Plg. Cayless 2013, 4.

50 Plg. McLuhann 2003, 41.

51 Teiginys neapima sporadiškų pavienio kūrinio ar autoriaus figūratyvių apibūdinimų,

kurių inventorizavimas literatūros kritikoje būtų utopinis uždavinys, taip pat tarpdalykinių eseistinių svarstymų, kuriuose *gyvatvorė* figūruoja kaip kontekstinis įvaizdis, o ne nuosekliai plėtojamas konceptas (žr., pvz., Cascella 2018).

laiką ir erdvę teksto funkcijų. Nuo organinės romantikų analogijos, grindžiamos augalo prigimtinio vitalizmu, šis vaizdinys skiriasi tuo, jog stengiamasi pamatyti, kaip susitinka intuityvus ir protaujantis, nevalingas ir suplanuotas, gamtinis ir su-kultūrintas, prijaukintas pradas. Be to, gyvatvorė, tegu ir labai susipynusi, priešingai vientisam augalui, yra elementiška, pasodinama ir atsodinama, pratęsiama pavieniais krūmais, o „[v]isi kūriniai prasideda kaip fragmentai: žodžių sąrašai, pusiau sakiniai, užrašai užrašų knygelėse; ir visi kūriniai, kad ir kaip sklandžiai būtų sukonstruoti ir sukomponuoti, užbaigiami fragmentiškai, labiausiai tai pasakytina apie įžymybių raštus“ („All writings begin as fragments: word lists, half sentences, jottings in note-books; and all writings, however seamlessly constructed and composed, end up in fragments: none more so than the writings of the celebrated“)⁵². Greta savaimingo veržimosi į saulę (literatūros atveju – į šlovės spindulius) gyvatvorė implikuoja sąmoningą skiepijimą, metodišką genėjimą⁵³ ir suplanuotą formavimą. Tai byloja apie (literatūros) lauko⁵⁴ savininko numatytos paskirties ir nesuvaržomo, nenuspėjamo augimo dialektiką. Ši dialektika aiškiai matoma Naujųjų laikų rašytiniuose šaltiniuose, ypač autografuose. Jų savitumą adekvačiau atskleidžia ne genealoginė rekonstrukcija, kuri išsiskynusi klasikinėje tekstologijoje, bet genetinė prieiga⁵⁵ ir plečiamai interpretuojama jau minėta rašymo ekologijos samprata, pabrėžianti, kad tekstas randasi kaip (sociokultūrinės bei materialiosios) aplinkos veiksnių išdava ir pats keičia aplinką, kurioje tarpsta.

Vegetatyvinių sąlygų nulemtos natūralios šakojimosi bei lapojimo struktūros (kuri realizuoja sintaksinio junglumo ar klajojančio poetinio motyvo inertiškos plėtotės polinkius) ir genėtojo primetamos tvarkos įtampa yra keleriopai komplikuota. Viena vertus, kiekviena gyvatvorės ataugą stengiasi skleisti į tuščią vietą, spragą, properšą, nes ten daugiau šviesos, ir kuo labiau užimti sekatoriaus kirpsnių apribotą tūrį. Kita vertus, net Versalio parke nėra realizuoto pavyzdžio, kai šakelės ir lapai užpildo visą sodininko numatytą idealaus geometrinio pavidalo figūrą. O jei tokių pasitaiko, ranka tieste tiesiasi pačiupinėti – gal augalija plastmasinė, t. y. pasijuntame skaitą ne poezijos knyga, bet lotynišką versifikacijos vadovėlį. Retės literatūrologinės mokyklos autoritetai nėra užsiminę, kad meniškiausi kūriniai ne tik artėja prie tobulos dermės, maksimalios atitikties pasirinktai žanrinei formai, bet ir netikėtai nukrypsta nuo jos, tuo tik dar labiau patraukdami potencialaus skaitytojo dėmesį. Šiais požiūriais gyvatvorės metafora integruoja architektoninių, struktūrinių bei gamtinių, augalinių teksto vaizdinių implikacijas ir nepraranda nuolatinio vyksmo, procesualumo semantikos, tačiau kitaip nei takaus teksto konceptas suponuoja dialektišką permanentinio kismo ir genetinės raidos etapų, stadijų, (auto)redakcinių sprendimų išgaliojimo santykį. Juk rekonstruodami avanterkštą, atgamindami nuolat sruvenančios kūrybinės minties vingius sugauname ir kai ką bent trumpai, tačiau apčiuopiamai stabtelinčio: plunksna pakeliama, prirašytas lapas padedamas, rankraštis išsiunčiamas leidėjui.

⁵² Sutherland 2022, 168.

⁵³ Angliškai žodis *to prune* sistemaiškai vartojamas ir teksto trumpinimui.

⁵⁴ Plg. Pierre'o Bourdieu vartoseną, žr. Macey 2001, 128.

⁵⁵ Plg. Italia, Raboni 2021, 12.

Teksto radimosi procese nevaržyti laisvės, kad augtu, bei cikliška apriboti, kad nepranoktų įsivaizduojamo kontūro, yra ir priešingi, ir vienas kitą papildantys autorinio veikimo būdai. Kai pirmasis jų įsivyrąja, keltinas klausimas, kada apleista gyvatvorė pavirsta laukiniais krūmynais. Savo ruožtu, asimetriškos angliško parko linijos nereiškia, kad augalai ten plėtojosi chaotiškai, vien pagal kovos už šviesą ir drėgmę dėsnius. Žanrų, būdingų visai žmogaus veiklai, dialektika rodosi kaip kultivavimo metodų diapazonas. Vienas jo kraštutinumas, kai sodinama vazonuose ir genėjant paisoma tik iš anksto numatytos geometrinės schemos (soneto ar trioletų). Kitas – kai dygliakrūmio, sudaiginto ant laukus skiriančios ežiūš, laisvai augančios šakelės tik kur ne kur nupjaunamos, palenkiamos (idant verlibro eilutės išsitemktų lape ar ritmo kontūre). Beje, stamantrumas, kuriuo pasižymi ir bemedėjantis ūglis, ir idiomatizuotis linkusi kalba, verčia sodininką visuomet rinktis tarp šių dviejų formavimo alternatyvų – nurėžti ar pakreipus, parišus tikėtis, jog vešės reikiama linkme. Įsitvirtinusi gyvatvorė yra nuolatinis sklypo, namų valdos ar sodo zonos kontūras, atpažįstamas iš tolo, bet drauge ji kasmet, net kasdien bent mažumėlę kitokia, jos tapatumas nėra mechaninės kopijos, griežtai apibrėžtės elementų ir jų požymių aibės tapatumas. Tad siūlomas vaizdinys padeda apmąstyti teksto ontologijai aktualų tapatybės klausimą bei glaudžiai su juo susijusias teksto užbaigtumo ir ribų problemas⁵⁶.

Dialektiška yra gyvatvorės funkcija atskirti, paslėpti ir pridengti drauge liekant galimybei per jos plyšį pažvelgti ar net prasmukti, ypač jei nebijoma susibraizyti, aplinka gerai pažįstama. Kai per gyvatvorę brausis žmogus, *diskurso tvarka*⁵⁷ – nuosavybės teisė (kanoninė skaitymo praktika) – bus svarbesnė už fizinius ribojimus. Skaitytojas gali tik užmesti akį ar stebeilytis į (teksto kuriamą) pasaulį it per spragą, o gali įveikti (skepsio, praktinio galvojimo) ribą, idant atsidurtų kitoje (fikcijos) teritorijoje. Nei bendruoju, nei konkrečiu atveju nepavyks nustatyti gyvatvorės pralaidumo (teksto sudėtingumo ir įtraukumo ar, priešingai, atgrasumo) konstantos. Kaip gležni gyvatvorės lapeliai dengia dygias šakas, taip po perregimu figūratyviu rūbu sėkmingame veikale slypi nuoga aštri tiesa. Vaizdinio suponuojamas dvipusiškumas ir difuziškumas leidžia performuluoti amžinuosius mimezės ir intencijos klausimus, kurie literatūros teorijai yra kritinės svarbos. Užtekstinis pasaulis (referencinė plotmė) ir užtekstinė sąmonė (intencinė plotmė) abipus teksto gyvatvorės yra nuo skaitytojo atribotos taip, kad jis gali į jas žvilgtelėti, tačiau mėgindamas ten patekti susiduria su rimta kliūtimi. Įmanu šią mintį pakreipti kiek kita linkme – aiškintis, kaip autorius, kurdamas ir redaguodamas rankraščius, siekia darnos, balanso tiek savo veikalo ekosistemoje, tiek teksto sąveikoje su užkalbine aplinka. Pastarosios sąveikos dvilypumas ir dvikryptiškumas patogiai apibūdinamas pasitelkus ekologinius modelius. Mimezės procedūrose iš aplinkos yra atsirenkama ir pasiimama tai, kas tinka ir gali pamaitinti, prisodrinti konkretybe abstrakčią idėją, tapti vaizduotės kaip (re)kombinavimo galios konstrukcine medžiaga⁵⁸. Priešinga kryptimi vykstančius procesus

⁵⁶ Gracia 1996, 45.

⁵⁸ Plg. Iser 2002, 18–19.

⁵⁷ Plg. Michelio Foucault vartoseną, žr. Macey 2001, 101.

ekologinė savimone užklausia, ar apytaka yra tvari, ar (kūrybinė) energija išeikvota vaisingai, ar kultūrinė dirva tapo derlingesnė. Taip vertinti prasminga tiek estetinėje, meno vidinės raidos plotmėje, tiek sociologinėje ekonominėje – ar veikalas susilaukė dėmesio, tapo bestseleriu, buvo ekranizuotas ir pan. Logorėja, menkai perkeistas, vargiai sukeistintas tikrovės atspindys kritikų vertinamas kaip tarša, minties entropija ir kalbos erozija. Pastarieji svarstymai liudija, kad gyvatvorės metafora, kitaip nei ankstesnės, padeda teksto sampratą modeliuoti tiek iš autoriaus bei veikalo genezės, tiek iš skaitytojo, kritiko, redaktoriaus perspektyvų.

Gyvatvorė visuomet gyva⁵⁹, bet žiemos sezoną ji miega, o tam tikrais laikotarpiais augimas, vešėjimas yra akivaizdus. Karpymas taip pat turi būti atliekamas tinkamu laiku. Ypač svarbios pauzės tarp koregavimo etapų – jei kirpčios per dažnai, kosmetiškai taisinasi ir glostinasi, pakirsi gyvybingumą, turėsi formaliai tvarkingą, tačiau nebeatželiančią gyvatvorę. Teksto taisymai yra ir elementiški, nes nukerpami lapeliai ar šakelės, įsodinami ar įskiepijami nauji segmentai, ir sudaro (auto)redakcines visumas, prasmingas veikalo vystymo(si) stadijas. Persodinti visai į kitą vietą galima nebent jaunus krūmus, pasiekę brandą, jie pernelyg susitapatina su vieta, šaknų tinklas nusitęsia per toli, idant perkelti neprarastų savo gyvybingo vientisumo⁶⁰. Būna dar kitaip – genėjama ne todėl, kad ūgliai išsistiebė, o todėl, kad po žiemos apsispręsta pakeisti gyvatvorės formą, reformuoti jos funkciją. „Rašytojai modernistai [...] pasitelkė [teksto] peržiūrą – veiksmą, kuris implikuoja retrospekciją – ne stilistiniam sutvarkymui, o tam, kad *sukurtų jį naujai*, iš esmės perkeisdami ilgį, struktūrą, perspektyvą ir žanrą“ („Modernist writers [...] used revision, an action that implies retrospection, not for stylistic tidying-up but to *make it new* through large-scale transformations of length, structure, perspective, and genre“)⁶¹. Vis dėlto tiek gyvatvorė, tiek tekstas negali praaugti savo (žanrinės) prigimties, išvešėti daugiau nei leidžia (kultūrinis) dirvožemis. Jei sodininko vaizduotė, kokį pavidalą idėjai ketinama suteikti, pranoksta jo meistriškumą ir išmanymą apie augalo rūšį, bambukiniai pynučiai ar metalinės grotelės atžaloms kabintis lieka plikos. Apie šimtus nepavykusių, nors ambicingai pradėtų literatūros projektų kritikai yra kalbėję panašiais žodžiais; bene du trečdaliai lietuviškų apysakų sumanytos kaip apsakymai ir romanai, tačiau neišsiteko siaurame režyje arba, priešingai, liko netesėti.

⁵⁹ Žinoma, kad lietuviškas sudurtinis žodis dėl jo pirmojo sando intensyviau pabrėžia 'gyvo', 'gyvybės' semantiką nei angl. *hedgerow*, vok. *Hecke*, pranc. *la haie*, it. *siepe*, isp. *seto*, kuriuose pirmiausia išskyla 'atribojimo' reikšmė, tačiau mūsų svarstomas konceptualizavimas grindžiamas ne (vien) tiesioginėmis kalbinės raiškos vieneto sąvybėmis, o universaliu patirtiniu nusimanymu apie gretinimo šaltinio (gyvatvorė) srities ypatybių rinkinį, kuris metaforizavimo akte perkeliamas į tikslo (tekstas) sri-

tį. Šiame lygmenyje gyvatvorės 'žalumo', 'gyvybės', 'augimo', 'atskyrimo' semos yra bent tam tikru mastu aktualios nepriklausomai nuo konkrečios kalbos leksemos etimologijos, darybos ir poliseminio spektro. Kitas reikalas, kad kultūriškai sąlygotos angliškos, škotiškos, airiškos asociacijos su 'dygliuotumu' lietuviškai maštomas konceptas neturi ir pan.

⁶⁰ Plg. Gadamer 1997, 61.

⁶¹ Sullivan 2013, 2.

4. GENETINIŲ LEIDIMŲ RIBOS. Siūloma teksto kaip gyvatvorės vaizdinija padeda suformuluoti nuogaštavimą, kurį kelia genetinių leidimų nepajėgumas rekonstruoti realią teksto kūrimo dinamiką, apimančią ne tik veikalų plėtotės, taisyčių pobūdį ir mastą, bet taip pat intensyvumą, (pa)greitį, įtampą tarp tik pagalvojamo ir jau-užrašomo segmento. Dauguma yra matę pagreitintus (nufilmuotus retesniu kadru kaitos žingsniu) pumpuro sprogo, žiedo skleidimosi klipus ir, matyt, atkreipę dėmesį, kokia nesėkminga dažniausiai būna pastanga pademonstruoti netolygų procesą nuosekliai – dalis pokyčių, etapų atrodo šuoliški, vaizdas trūkčioja: prieš sekundę lapelio dar nesimatė, o štai jis jau išsivyniojęs ir mirga saulėje. Kažkas panašaus nutinka moksliniuose leidimuose, kurie perteikia išlikusius materialius kūrybinių aktų liudijimus. Švarraštyje matome sutvarkyto sodo, laukiančio popietės su svečiais, gyvatvorę. Juodraštyje – išsimėtę sodininko įrankiai, nesušluotos nuokarpas, krūmai „pusiau kirpti, pusiau skusti“. Veikalo apmatuose, užrašų knygutėse – daigai, sodinukai; gal jau aišku, kokios rūšies augalas, koku tankumu, linija įterptas, bet dar tik užuomina, kaip jis bus formuojamas, kokią apimtį pasieks.

Įprastuose teksto genezės tyrimuose fiksuojamos sustingdytos pataisymo ir perrašymo fazės, rankraščiuose likę teksto kaitos stop kadrai⁶². Geriausiu atveju, iš braukymų ir įterpimų rekonstruojama, kaip genėtojas darbavosi su įrankiais, nuo kurio šono pradėjo, vienu ar keliais etapais koregavo. Keliaudami nuo rankraščio prie rankraščio ar nuo vieno keitimų sluoksnio prie kito tame pačiame lape, mes matome tik teksto gyvatvorės pasodinimo ir apkarpyimo momentus, bet ne jos lėtą, paprastą akimi nė nepastebimą augimą. Genetiniuose leidimuose, į kuriuos iš juodraščių perkeliama autorinių redakcijų sekos fotofinišai, praslysta ilgi periodai tarp genėjimų, kai randasi motyvai ir sąlygos potencialiai teksto transformacijai. Todėl genetinės autografų studijos bei leidimai – toli gražu nebūdami beprasniais – yra greičiau literatūros herbariumai nei botanikos sodai (prie šio vaizdinio dar grįšime pabaigoje). Tekstologijai vargiai prieinama poetinės minties brendimo metafizika, tačiau būtina turėti galvoje anapus grafinių pauzių, kai užrašas nesikeitė, vykusį permąstymo procesą ir ieškoti būdo apie jį signalizuoti leidime. Tikrai nepakanka vien įprasto šaltinių datavimo greta variantų spaudinio atvarte ar skaitmeninio archyvo vizualizacijos languose.

Numanome kritiką gyvatvorės metaforai, esą ji klaidina, nes nukirptos šakelės nepriklijuosi, o autorius visuomet gali grįžti prie pradinės kalbinių segmentų sekos būklės, atkurti išbrauktą vietą ar pašalinti įterpimą. Jei augalų kažkaip baisiai nesudarkysi, tai ir jie ataugo. Tačiau svarbiau kas kita – preciziška daugybės juodraščių analizė byloja, kad autoriui pabandžius pakeisti, kas užrašyta, o vėliau persigalvojus, atitaisius, šis veiksmas palieka pėdsakus, – ne tik užrašas, bet ir kalbinis kodas niekada negrįžta į pradinę nekaltybės būseną. „[I]ki šiol sukurtas tekstas pasirodo esąs labai svarbus rašytiniam išradimui“ („the text produced so far thus proves to play a pivotal role in written invention“)⁶³ – ir tai viena iš rašymo ekolo-

62 Plg. Ferrer 2011, 12.

63 Van Hulle 2022, 87.

gijų, t. y. aktyvių sąveikų tarp šiuo atveju paties rašytojo įsteigtos aplinkos (jau užrašyto teksto) ir to, kas dar tik rašoma. Abejonė dėl tekstinės alternatyvos arba lieka regos lauke kaip nepasitenkinimo židinys ir sukelia varijavimų bangą visame tekste, arba atmetama taip griežtai, jog pasitikėjimas pirminiu variantu gerokai sustiprėja ir apmalšina polinkį išbandyti pakaitalus kitose veikalo vietose. Kai analizuojame skirtumus tarp veikalo versijų poetinės raiškos, poslinkio vektoriais sujungiamo autorinės intervencijos taškus, kuriuose apsispręsta keisti, nepalikti, kaip yra. Kitaip tariant, susidėję rankraščių seka, identifikuojame pirmojo genėjimo, antrojo genėjimo, n-tojo genėjimo judesius ar, jei švariai užrašyta, tik genėjimo rezultatus. Tokia prieiga lemia, kad anapus genetinių tyrimų dėmesio lieka ketinamo pokyčio modeliavimas, kai sodininkas dar tik taikosi kirpti ar sodinti, mintyse projektuodamas suformuotos gyvatvorės paveikslą. Dalinai jį galime susekti gretindami rezultato pavidalą su tomis vietomis, į kurias buvo nukreiptos intensyviausios taisymo pastangos, atpažįstamos iš daugybinių variantų. Tai, kuri šakelė laikoma neklusnia, išduoda ir nepasitenkinimą, ir siekinio punktyrinį kontūrą. Apie tariamą intencijų nesugaunamumą bei jų klasifikaciją pagal kūrimo aktus ir konkretumo laipsnį teksto teoretikų rašyta daugybę kartų⁶⁴, tad čia nesileisime į diskusiją, ar siekinį išvis prasminga aptarinėti.

Teksto gyvatvorę sodina ir puoselėja autorius, triūsiantis išvien su įvairiais socio-kultūriniais agentais (ar patiriantis jų įtaką, konkurenciją, prievartą – vertinimas priklauso nuo autorytės sampratos, kurios laikosi tyrėjas). O kaip veikia – jei laikysimės tos pačios semantinės izotopijos – mokslinis redaktorius: kaip sodininkas⁶⁵ ar kaip herbariumo tvarkytojas? Savo ruožtu, kaip jo savimonę paveiktų svarstoma metafora? Sukultūrinti apleistą seno sodo gyvatvorę – šiuolaikinei auditorijai pateikti ir pačiam redaktoriui „[s]uvokti veikalo tekstą kaip ‘gyvą organizmą’, turintį dėl aplinkybių besikeičiantį, vieną po kitos pereinantį [skirtingas] egzistavimo stadijas gyvenimą“ („To conceive of the text of a work as a ‘living organism’, as having a life subject to change because of the circumstances in which it came into successive stages of being“)⁶⁶, toli gražu ne populiarintojų darbas, bet sunkiausia, ambicingiausia tekstologų užduotis. Vien pamintijimas, ar nėra taip, kad leidime tekstas drastiškai atplėšiamas nuo būtosios aplinkos, tačiau nė nebandoma jo įsodinti į naują, dabartinę terpę, paskatintų atšviežinti diskusiją apie publikavimo metodologiją. Net ir herbariumo tvarkytojui tenka atsakomybė už tai, kad konservuojamas fenomenas išlaikytų pirminę spalvą, saugoti, kad nesutrupėtų perdžiūvęs ar nesupelytų sudrėkęs. Bet tai jau gerokai toli nuo gyvatvorės, kurios vaizdinys, tikėkimės, padeda apčiuopti tekstologinių aktų vektorius bei ribas medijuojant literatūrinius objektus.

⁶⁴ Farrell 2017, 35–40.

⁶⁵ Pirmą kartą konceptą viešai pristatėme pranešime „Text as hedgerow: seasons of cultivation“, skaitytame tarptautiniame simpoziume *Writing and Revision Stages* Lisabonos universitete 2019-06-06; vyriausios kartos portugalų tekstologas, Fernan-

do Pessoa genetinio ir kritinio leidimo redaktorius Ivo Castro reaguodamas sakė niekada apie save negalvojęs, kad yra tekstų sodininkas, bet sugretinimas skatina pamąstyti.

⁶⁶ Eggert 2019, 167.

Literatūra:

- ABRAMS, MEYER HOWARD, 1953: *The Mirror and the Lamp: Romantic Theory and the Critical Tradition*, London, New York: Oxford University Press.
- ANDERSON, RANDALL L., 2003: „Metaphors of the Book as Garden in the English Renaissance“, *Yearbook of English Studies* 33, 248–261.
- BACHTIN, MICHAÏL, 2002: *Autorius ir herojus. Estetikos darbai*, vert. Darius Kovzan, Vilnius: Aidai.
- BALDICK, CHRIS, 1990: *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*, Oxford, New York: Oxford University Press.
- BARTHES, ROLAND, 1976: „La théorie du texte“, *Encyclopædia Universalis* 15. *Smollett-Theosophie*, [Paris:] Encyclopædia Universalis France, 1014–1017.
- BIALOSTOSKY, DON, 2006: „Architectonics, Rhetoric, and Poetics in the Bakhtin School’s Early Phenomenological and Sociological Texts“, *Rhetoric Society Quarterly* 36(4), 355–376.
- BYRON, MARK, 2021: „Textual Studies“, *Oxford Encyclopaedia of Literary Theory*, ed. by John Frow, Oxford, New York: Oxford University Press, [nenumėruota] (DOI: 10.1093/acrefore/9780190201098.013.1010).
- BRYANT, JOHN, 2002: *The Fluid Text: A Theory of Revision and Editing for Book and Screen*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- BUSHELL, SALLY, 2009: *Text as Process: Creative Composition in Wordsworth, Tennyson, and Dickinson*, Charlottesville: University of Virginia Press.
- CAYLESS, HUGH A., 2013: „Rebooting TEI Pointers“, *Journal of the Text Encoding Initiative* 6, [nenumėruota] (DOI: 10.4000/jtei.907).
- CASCELLA, DANIELA, 2018: „Hedges“, *Writing the Field Recording: Sound, Word, Environment*, ed. by Stephen Benson and Will Montgomery, Edinburg: Edinburg University Press, 228–245.
- CAVAILLÈS, NICOLAS, 2007: „L’Exogenèse: Le cas du Précis de décomposition de Cioran“, *Recto/Verso: Revue de jeunes chercheurs en critique génétique* 1, [nenumėruota] (<http://www.revuerectoverso.com/spip.php?article48>).
- COHEN, PHILIP, 1997: „Textual Instability, Literary Studies, and Recent Developments in Textual Scholarship“, *Textual Instability, Theory, and Interpretation*, ed. by Philip Cohen, New York, London: Garland Publishing, xi–xxxiv.
- DE BIASI, PIERRE-MARC, 1996: „What is a Literary Draft? Toward a Functional Typology of Genetic Documentation“, transl. by Ingrid Wassenaar, *Yale French Studies* 89, 26–58.
- DILLEN, WOUT (ed.) 2022: *A Lexicon for Scholarly Editing* (<https://lexiconse.uantwerpen.be>).
- DU CANGE, CHARLES DU FRESNE et al., 1887: *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis* 8. T–Z, Nior: L. Favre (<http://ducange.enc.sorbonne.fr>).
- EGGERT, PAUL, 2019: *The Work and the Reader in Literary Studies: Scholarly Editing and Book History*, Cambridge: Cambridge University Press.
- FARRELL, JOHN, 2017: *The Varieties of Authorial Intentions: Literary Theory Beyond the Intentional Fallacy*, Cham: Palgrave Macmillan.
- FERRER, DANIEL, 2011: *Logiques du brouillon: Modèles pour une critique génétique*, Paris: Seuil.
- FRAISTAT, NEIL; JULIA FLANDERS (eds.), 2013: *The Cambridge Companion to Textual Scholarship*, Cambridge: Cambridge University Press.
- GADAMER, HANS-GEORG, 1997: *Grožio aktualumas: Menas kaip žaidimas, simbolis ir šventė*, vert. Giedrė Grinytė, Vilnius: Baltos lankos.

- GRACIA, JORGE J. E., 1996: *Texts: Ontological Status, Identity, Author, Audience*, New York: State University of New York Press.
- GREETHAM, DAVID C., 1994: *Textual Scholarship: An Introduction*. *Garland Reference Library of the Humanities* 1417, New York: Garland.
- GREETHAM, DAVID C., 1999: *Theories of the Text*, Oxford: Oxford University Press.
- HANZEL, KATRIN, 2022: „Fragmentism versus perfectibility: organic concepts of text around 1800 and their impact on German textual scholarship“, *ESTS Oxford 2022: Book of Abstracts*, 19–20 (<http://genesis-ests-oxford.eu/wp-content/uploads/2022/03/ESTS-2022-Book-of-Abstracts.pdf>).
- HURLEBUSCH, KLAUS, 2000: „Understanding the Author’s Compositional Method: Prolegomenon to a Hermeneutics of Genetic Writing“, *Text* 13, 55–101.
- ISER, WOLFGANG, 2002: *Fiktyvumas ir įsivaizdavimas: Literatūrinės antropologijos perspektyvos*, vert. Laimantas Jonušys, Vilnius: Aidai.
- ITALIA, PAOLA; GIULIA RABONI et al., 2021: *What is Authorial Philology?*, Cambridge: Open Book (DOI: 10.11647/OBP.0224).
- JOHNSON, MARK, 2008: „Philosophy’s Debt to Metaphor“, *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, ed. by Raymond W. Gibbs, Jr., Cambridge: Cambridge University Press, 39–52.
- KAULAKIENĖ, ANGELĖ, 2001: „Terminizacija: semantiniai dariniai ir vertiniai“, *Terminologija* 8, 28–33.
- KNIGHT, LEAH, 2009: *Of Books and Botany in Early Modern England: Sixteenth-Century Plants and Print Culture*, London, New York: Routledge.
- KÖVECSES, ZOLTÁN, 2017: „Conceptual metaphor theory“, *The Routledge Handbook of Metaphor and Language*, ed. by Elena Semino and Zsófia Demjén, London, New York: Routledge, 13–27.
- KÖVECSES, ZOLTÁN, 2020: *Extended Conceptual Metaphor Theory*, Cambridge: Cambridge University Press.
- LECERCLE, JEAN-JACQUES, 2009: „Leaving the House of the Text: Deconstructing the Metaphor of Construction“, *REAL: Yearbook of Research in English and American Literature* 25. *Metaphors Shaping Culture and Theory*, ed. by Herber Grabes, Ansgar Nünning and Sibylle Baumbach, 197–210.
- LUNDHAUG, HUGO; LIV INGEBORG LIED, 2017: „Studying Snapshots: On Manuscript Culture, Textual Fluidity, and New Philology“, *Snapshots of Evolving Traditions: Jewish and Christian Manuscript Culture, Textual Fluidity, and New Philology*, ed. by Hugo Lundhaug and Liv Ingeborg Lied, Berlin: De Gruyter, 1–19.
- MACEY, DAVID, 2001: *Dictionary of Critical Theory*, London: Penguin.
- MASSEY, GARY; MAUREEN EHRENSBERGER-DOW, 2017: „Translating Conceptual Metaphor: The Processes of Managing Interlingual Asymmetry“, *Research in Language* 15(2), 173–189 (DOI: 10.1515/rela-2017-0011).
- MCGANN, JEROME J., 1991: *The Textual Condition*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- MC LUHAN, MARSHALL, 2003: *Kaip suprasti medijas: Žmogaus tęsiniai*, vert. Daina Valentina-vičienė, Vilnius: Baltos lankos.
- NEUBERT, ALBRECHT; GREGORY M. SHREVE, 1992: *Translation as Text*, Kent, OH: The Kent State University Press.

- NUTT-KOFOTH, RÜDIGER, 2011: „Friedrich Beißner: Edition und Interpretation zwischen Positivismus, Geistesgeschichte und Textimmanenz“, *Neuermanistische Editoren im Wissenschaftskontext: Biographische, institutionelle, intellektuelle Rahmen in der Geschichte wissenschaftlicher Ausgaben neuerer deutschsprachiger Autoren*, hrsg. von Roland S. Kamzelak, Rüdiger Nutt-Kofoth and Bodo Plachta, Berlin: De Gruyter, 191–217 (DOI: 10.1515/9783110251388.191).
- OMAN, JOHN, 1923: *Book of Revelation: Theory of the Text: Rearranged Text and Translation: Commentary*, Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHOLES, ROBERT, ²1992: „Canonicity and Textuality“, *Introduction to Scholarship in Modern Languages and Literatures*, ed. Joseph Gibaldi, New York: The Modern Language Association of America, 138–158.
- SCHULZE, ROBIN G., 2016: „Stories that Work: Our Philological Future: Presidential Address, Society for Textual Scholarship: Joint Conference of the Association for Documentary Editing and the Society for Textual Scholarship, Lincoln, Nebraska, 2015“, *Scholarly Editing* 37, [nenumeraota] (DOI: 10.55520/6ZH06EW2).
- SHILLINGSBURG, PETER, 2017: *Textuality and Knowledge*, University Park, PA: Penn State University Press.
- STEINER, GEORGE, 1995: *Heideggeris*, vert. Laimantas Jonušys, Vilnius: Aidai.
- STILLINGER, JACK, 1991: *Multiple Authorship and the Myth of Solitary Genius*, New York, Oxford: Oxford University Press.
- STONE, ALISON, 2005: „Friedrich Schlegel, Romanticism, and the Re-enchantment of Nature“, *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy* 48(1), 3–25 (DOI: 10.1080/00201740510015338).
- SULLIVAN, HANNAH, 2013: *The Work of Revision*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- SUTHERLAND, KATHRYN, 2022: *Why Modern Manuscripts Matter*, Oxford: Oxford University Press.
- ŠEŠKAUSKIENĖ, INESA, 2012: „Metaforų tyrimo klausimu, arba kaip nustatyti metaforas“, *Darbai ir dienos* 58, 65–79.
- VAN HULLE, DIRK; PETER SHILLINGSBURG, 2015: „Orientations to Text, Revisited“, *Studies in Bibliography* 59, 27–44.
- VAN HULLE, DIRK, 2022: *Genetic Criticism: Tracing Creativity in Literature*, Oxford: Oxford University Press.
- VIEIRA, PATRÍCIA, 2015: „Phytographia: Literature as Plant Writing“, *Environmental Philosophy* 12(2), 205–220 (DOI: 10.5840/envirophil2015101523).
- WILLIAMS, WILLIAM PROCTOR; CRAIG S. ABBOT, ⁴2009: *An Introduction to Bibliographical and Textual Studies*, New York: Modern Language Association of America.
- YU, NING, 2008: „Metaphor from Body and Culture“, *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, ed. by Raymond W. Gibbs, Jr., Cambridge: Cambridge University Press, 247–261.
- ZAPP, HUBERT, 2009: „Metaphors of Literary Creativity“, *REAL: Yearbook of Research in English and American Literature* 25. *Metaphors Shaping Culture and Theory*, ed. by Herbert Grabes, Ansgar Nünning and Sibylle Baumbach, 263–284.
- ZELLER, HANS, 1995: „Structure and Genesis in Editing: On German and Anglo-American Textual Criticism“, *Contemporary German Editorial Theory*, ed. by Hans Walter Gabler, George Bornstein and Gillian Borland Pierce, Ann Arbor: The University of Michigan Press, 95–123.

Paulius V. Subačius

TEXT AS A HEDGEROW

Summary

Text, what it is and what it is like, has always been a topic of discussion in philology. In turn, the variety of description of text and the interconnected definitions of work and document have been enormous, and specifying them never ends. As we operate in abstract nouns qualifying human activity, the conceptual metaphor that we choose considerably affects the direction of thinking. The article proposes a critical overview of commonly used images of text: net, structure, fluid water, forest, garden etc., and suggests a new metaphor, 'text as a hedgerow'.

This concept differs particularly from former organicist imagination drawing on the vitality of a wild plant, in that it directs the view to the meeting point of spontaneity and reasoning, the involuntary and the planned, the natural and the acculturated or tamed. Besides the spontaneous pull towards the sun (in the case of literature, towards fame), the image of a hedgerow implies conscious grafting, orderly pruning, and planned shaping. Even more important is the tension between the function prescribed by the author, the editor or the reader, and uninhibited and unpredictable growth. The natural structures of branching out and leafing, determined by vegetative conditions that enact the tendencies of syntactic connectivity, and the tension of form imposed by the pruner, are always complicated.

From a processual point of view, we can distinguish two modes of operation that are both opposite and complementary: not restricting freedom of growth and cyclically restraining to prevent exceeding imaginary boundaries. The dialectics of genres characteristic of all human activity in this respect seem to express the whole scale of the means of cultivation. The function of a hedgerow to separate, conceal and cover, as well as the possibility to peep through a gap and slip through it, is beneficial for the philological imagination. The world behind a text (the referential plane) and the behind-the-text consciousness (the intentional plane) on both sides of the textual hedgerow are separated from readers by the text so that they can cast a glance. However, if they try to get in, they are scratched and damage the hedgerow.

Genetic criticism usually records only frozen phases of revision and rewriting, not to mention stills of textual changes that have remained in manuscripts. In the best case, crossed-out and inserted words help reconstruct how the pruner worked with the tools, from which side he/she started, and if the job was accomplished, and in how many stages. The article calls for ways to convey the processuality of genesis and to refresh the debate on the methodology of scholarly editing.

PAULIUS V. SUBAČIUS
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 3
LT-01513 Vilnius, Lietuva
el. p.: paulius.subacius@flf.vu.lt

Gauta 2022 m. birželio 27 d.